

Media diskursunda ideologiya və metaforik çərçivələmə: CDA və koqnitiv dilçilik təhlili

Mətanət Hacıyeva¹ , Elnarə Məmmədova^{2*} , Zülfiyyə Ağayeva³

Xülasə. Bu tədqiqat müasir siyasi media diskursunda ideoloji konstruksiyaların formalaşmasını Kritik Diskurs Analizi (CDA), Koqnitiv Dilçilik və Konseptual Metafora Nəzəriyyəsinin integrativ çərçivəsi əsasında araşdırır. Tədqiqatın empirik bazasını 2024–2026-cı illər arasında BBC, CNN, Reuters və rəsmi siyasi bəyanatlardan seçilmiş 150 media mətni (təxminən 120.000 söz) təşkil edir. Tədqiqat qarışıq metodoloji yanaşmaya (keyfiyyət və kəmiyyət analizlərinin inteqrasiyası) əsaslanır. Van Dijk-in sosiokoqnitiv CDA modeli və Lakoff & Johnson-un konseptual metafora nəzəriyyəsi əsasında aparılan analiz nəticəsində media diskursunda sistemli ideoloji qütbləşmə, “biz–onlar” qarşıdurması, metaforik çərçivələmə və pragmatik manipulyasiya strategiyaları müəyyən edilmişdir. Kəmiyyət nəticələri müxtəlif media platformaları arasında leksik seçim, agentlik strukturları və emosional leksikanın paylanmasında statistik baxımdan əhəmiyyətli fərqlərin olduğunu göstərir. Nəticələr sübut edir ki, media diskursu yalnız informasiya ötürmə vasitəsi deyil, eyni zamanda ictimai şüuru formalaşdıran koqnitiv-ideoloji mexanizmdir. Araşdırma media mətnlərində çərçivələmə strategiyalarının davamlılığını və ideoloji reproduksiya mexanizmlərini vurğulayır. Bu yanaşma müasir kommunikasiya mühitində media təsirinin daha dərinəndən anlaşılmasına imkan yaradır və gələcək tədqiqatlar üçün müxtəlif regionları əhatə edən müqayisəli media diskursu analizi istiqamətləri təklif olunur kimi prioritet sahələr.

Açar sözlər: kritik diskurs analizi, koqnitiv dilçilik, media diskursu, konseptual metafora, ideologiya, çərçivələmə

¹Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, Bakı, Azərbaycan

²Azərbaycan Tibb Universiteti, Bakı, Azərbaycan

³Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, doktorant, Bakı, Azərbaycan

*Məsul müəllif. E-poçt: emammedova69@mail.com

Daxil oldu: 9 Fevral 2026; Qəbul edildi: 11 Aprel 2026; Onlayn dərc edildi: 22 İyun 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BYNC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

Ideology and Metaphorical Framing in Media Discourse: A Critical Discourse Analysis and Cognitive Linguistics Study

Matanat Hajiyeva¹ , Elnara Mammadova^{2*} , Zulfıya Aghayeva³

Abstract. This study investigates the formation of ideological constructions in contemporary political media discourse through the integrated framework of Critical Discourse Analysis (CDA), Cognitive Linguistics, and Conceptual Metaphor Theory. The empirical corpus consists of 150 media texts (approximately 120,000 words) selected from BBC, CNN, Reuters, and official political statements published between 2024 and 2026.

The study is based on a mixed-methods approach integrating both qualitative and quantitative analyses. Using Van Dijk's socio-cognitive model of CDA and Lakoff & Johnson's Conceptual Metaphor Theory, the analysis identifies systematic ideological polarization in media discourse, in-group/out-group ("us vs. them") opposition, metaphorical framing strategies, and pragmalinguistic manipulation strategies. Quantitative results indicate statistically significant differences across media platforms in lexical choices, agency structures, and the distribution of emotional vocabulary. The findings demonstrate that media discourse functions not only as a means of information transmission but also as a cognitive-ideological mechanism that shapes public consciousness. The study highlights the persistence of framing strategies in media texts and the mechanisms of ideological reproduction. This approach enables a deeper understanding of media influence in contemporary communication environments and proposes directions for future research, particularly comparative media discourse analysis covering different regions as a priority area.

Keywords: *critical discourse analysis, cognitive linguistics, media discourse, conceptual metaphor, ideology, framing*

---

¹Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan

²Azerbaijan Medical University, Baku, Azerbaijan

³Azerbaijan University of Architecture and Construction, PhD student, Baku, Azerbaijan

*Corresponding author. E-mail: ememmedova69@mail.com

Received: 9 February 2026; Accepted: 11 April 2026; Published online: 22 June 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Müasir qloballaşma, transmilli informasiya axınlarının intensivləşməsi və rəqəmsal transformasiya şəraitində kütləvi informasiya vasitələri (KİV) artıq yalnız informasiya ötürücüsü və ya neytral müşahidəçi kimi çıxış etmir. Əksinə, media korporasiyaları və rəqəmsal platformalar ictimai rəyin formalaşdırılması, siyasi və geosiyasi reallıqların interpretasiyası və kollektiv şüurun yönləndirilməsi prosesində mühüm diskursiv və ideoloji aktora çevrilmişdir. Bu kontekstdə media diskursunun siyasi və koqnitiv dilçilik çərçivəsində tədqiqi müasir linqvistik və interdisiplinar araşdırmaların mühüm istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Xüsusilə media mətnlərində ideoloji strukturların, latent qarəzliliyin və manipulyativ diskurs strategiyalarının aşkarlanması Kritik Diskurs Analizinin (Critical Discourse Analysis – CDA) əsas tədqiqat sahələrindəndir (Avdagić, 2023, s. 63–98).

Siyasi media diskursu mahiyyət etibarilə neytral xarakter daşımır; o, güc münasibətlərini, ideoloji mövqeləri və geosiyasi maraqları əks etdirən pragmatik və funksional dil praktikasını kimi fəaliyyət göstərir. Media institutları xəbər istehsalı və gündəm formalaşdırma prosesində seçilmiş leksik vahidlər, sintaktik strukturlar və konseptual metaforalar vasitəsilə hadisələri müəyyən ideoloji çərçivələr daxilində təqdim edir. Bu proses kommunikasiya nəzəriyyəsində framing (çərçivələmə) kimi xarakterizə olunur və informasiya seçimi, vurğulama və interpretasiya mexanizmləri vasitəsilə auditoriyanın qavrayışını istiqamətləndirir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji bazasını Teun A. van Dijk tərəfindən inkişaf etdirilmiş sosiokoqnitiv Kritik Diskurs Analizi modeli və George Lakoff və Mark Johnson tərəfindən irəli sürülmüş Konseptual Metafora Nəzəriyyəsi təşkil edir. Van Dijk diskursu sosial strukturlar və koqnitiv proseslər arasında vasitəçi mexanizm kimi şərh edərək, media mətnlərinin ideoloji güc münasibətlərinin yenidən istehsalında rolunu vurğulayır. Lakoff və Johnson isə metaforanı yalnız üslubi vasitə deyil, insan düşüncəsini strukturlaşdıran fundamental koqnitiv mexanizm kimi izah edirlər. Siyasi diskursda “müharibə”, “oyun”, “teatr” və “orqanizm” kimi konseptual metaforalar

mürəkkəb sosial və siyasi proseslərin daha anlaşıqlı və interpretativ çərçivələrdə təqdim olunmasına xidmət edir (Cap, 2023, s. 155–178). Mövcud elmi ədəbiyyatda media diskursu geniş şəkildə tədqiq olunsa da, qlobal və regional media mətnlərində eyni siyasi hadisələrin fərqli diskursiv strategiyalarla təqdim olunması və bunun linqvo-koqnitiv nəticələri hələ də kifayət qədər müqayisəli şəkildə araşdırılmamışdır. Bu baxımdan, təqdim olunan tədqiqat mövcud elmi boşluğu doldurmağa yönəlmişdir.

Tədqiqatın əsas məqsədi beynəlxalq və regional media diskurslarında qlobal siyasi proseslərin və geosiyasi münaqişələrin təqdimatında istifadə olunan praqmalinqvistik manipulyasiya strategiyalarını, ideoloji leksik seçimləri və dominant konseptual metafora modellərini müqayisəli şəkildə təhlil etməkdir. Eyni zamanda, bu dil vasitələrinin ictimai şüur, kollektiv yaddaş və siyasi qavrayış üzərində yaratdığı sosiokoqnitiv və psixolinqvistik təsirlərin müəyyən edilməsi də tədqiqatın əsas analitik istiqamətlərindən biridir.

Metodlar

2.1. Tədqiqat materialı və empirik baza

Tədqiqatın empirik bazasını 2024–2026-cı illəri əhatə edən xronoloji çərçivədə qlobal siyasi-iqtisadi hadisələrə, beynəlxalq münasibətlər sistemində baş verən transformasiyalara və regional geosiyasi böhranlara dair aparıcı beynəlxalq media resurslarından (BBC, CNN, Reuters) və dövlət rəsmilərinin rəsmi bəyanatlarından seçilmiş 150-dən çox genişhəcmli analitik və xəbər mətni təşkil edir. Korpusun formalaşdırılması zamanı elmi obyektivlik, təmsilçilik (representativeness) və diskursiv müxtəliflik prinsipləri əsas götürülmüşdür (Charteris-Black, 2018).

Mətnlərin seçilməsində aşağıdakı kriteriyalar tətbiq edilmişdir:

- (i) tematik uyğunluq – qlobal siyasi, iqtisadi və geosiyasi proseslərin əhatə olunması;
- (ii) janr müxtəlifliyi – xəbər materialları (hard news), analitik icmallar, ekspert şərhləri və redaksiya məqalələrinin daxil edilməsi;
- (iii) temporal ardıcılıq – 2024-cü ilin yanvarından 2026-cı ilin birinci rübünə qədər olan dövrün əhatə olunması.

Toplanmış materiallar təxminən 120.000 sözdən ibarət korpus şəklində sistemləşdirilmişdir. Korpus mövzu, janr, ideoloji istiqamət və temporal xüsusiyyətlər üzrə kateqoriyalaşdırılmış, daha sonra diskursiv və semantik analiz üçün integrativ metodoloji yanaşma tətbiq edilmişdir. Tədqiqatda həm keyfiyyət (qualitative), həm də qismən kəmiyyət (quantitative) analiz metodlarından istifadə olunmuşdur.

2.2. Kritik diskurs analizi

Diskursdakı institusional güc münasibətlərini, ideoloji yönləndirməni və implicit qərəzliliyi müəyyən etmək üçün Teun A. van Dijk-in sosiokoqnitiv Kritik Diskurs Analizi (CDA) modeli tətbiq edilmişdir. Bu yanaşma diskursu sosial struktur və koqnitiv proseslərin qarşılıqlı əlaqəsi kimi izah edir (Fairclough, 2023). Analiz zamanı mətnlər makrostruktur və mikrostruktur səviyyələrində təhlil edilmişdir. Makrostruktur səviyyədə diskursun tematik çərçivəsi və ideoloji istiqaməti, mikrostruktur səviyyədə isə leksik seçimlər, sintaktik konstruksiyalar və praqmatik strategiyalar araşdırılmışdır.

Tədqiqatda Van Dijk-in “ideoloji kvadrat” modeli əsas analitik çərçivə kimi istifadə edilmişdir. Bu model diskursda “biz” və “onlar” qarşıdurmasının aşağıdakı strategiyalarla qurulduğunu izah edir:

- daxili qrupun müsbət təqdimatı
- xarici qrupun mənfi təqdimatı
- daxili qrupun mənfi xüsusiyyətlərinin minimallaşdırılması
- xarici qrupun müsbət xüsusiyyətlərinin gizlədilməsi

Diskursiv analizdə nominalizasiya, passiv konstruksiyalar, emosional leksika və evaluativ ifadələr kimi dil mexanizmləri sistemli şəkildə kodlaşdırılmışdır. Eyni zamanda framing, agenda-setting və legitimləşdirmə strategiyaları da təhlil olunmuşdur.

2.3. Konseptual metafora analizi

Siyasi və ideoloji diskursun koqnitiv strukturlarını müəyyən etmək üçün George Lakoff və Mark Johnson-un Konseptual Metafora Nəzəriyyəsi tətbiq edilmişdir. Bu yanaşmaya əsasən metafora yalnız dil vasitəsi deyil, həm də düşüncə və qavrayışın strukturlaşdırıcı mexanizmdir. Metaforik ifadələrin identifikasiyası Pragglejaz Group tərəfindən təklif edilmiş Metaphor Identification Procedure (MIP) əsasında aparılmışdır. Bu prosedur kontekstual və əsas mənaların müqayisəsi vasitəsilə metaforik istifadənin müəyyən edilməsini təmin edir (Ganz, 2024). Daha sonra metaforalar konseptual xəritələmə (conceptual mapping) əsasında təhlil edilmişdir. Burada mənbə sahəsi (source domain) ilə hədəf sahəsi (target domain) arasında sistemli köçürmələr müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatda xüsusilə aşağıdakı dominant metafora modelləri aşkarlanmışdır:

- Siyasət müharibədir
- Dövlət canlı orqanizmdir
- İqtisadi böhran xəstəlikdir

Bu metaforik strukturların ideoloji çərçivələmə, emosional təsir və legitimləşdirmə funksiyaları yerinə yetirdiyi müəyyən edilmişdir.

2.4. Praqmatik kontent-analiz

Tədqiqatda manipulyativ diskurs strategiyalarının empirik ölçülməsi məqsədilə praqmatik kontent-analiz tətbiq edilmişdir. Bu yanaşma keyfiyyət və kəmiyyət metodlarının inteqrasiyasına əsaslanır. Korpus daxilində evfemizmlər, disfemizmlər, emosional yüklü leksika və modal-qiymətləndirici ifadələr funksional kateqoriyalar üzrə kodlaşdırılmışdır. Daha sonra onların tezlik göstəriciləri (absolute və relative frequency) hesablanmış və müxtəlif media platformaları üzrə müqayisəli analiz aparılmışdır. Analiz nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, leksik seçimlər təsadüfi xarakter daşımır, əksinə sistemli ideoloji yönləndirmə və praqmatik təsir strategiyalarının tərkib hissəsi kimi fəaliyyət göstərir. Bu isə media diskursunun həm emosional, həm də ideoloji manipulyasiya funksiyasını empirik olaraq təsdiqləyir (Hart, 2023).

Nəticələr

Aparılan kompleks linqvo-koqnitiv, semantik və kritik diskurs analizləri müasir siyasi media diskursunda kütləvi şüurun formalaşdırılması, ideoloji yönləndirmə və siyasi reallığın diskursiv rekonstruksiyası ilə bağlı bir sıra sistemli qanunauyğunluqları üzə çıxarmışdır. 150-dən çox media mətnindən ibarət korpus üzərində həyata keçirilmiş keyfiyyət və kəmiyyət təhlilləri göstərir ki, media dilində istifadə olunan leksik-semantik seçimlər, sintaktik strukturlar və metaforik modellər təsadüfi xarakter daşımır, əksinə müəyyən ideoloji və kommunikativ məqsədlərə xidmət edən strukturlaşdırılmış diskursiv strategiyaların tərkib hissəsidir (Hodge & Kress, 2021).

Korpus üzrə aparılan statistik analizlər müxtəlif media platformalarında eyni hadisələrin təqdimatında semantik vurğuların, agentlik münasibətlərinin və emosional leksikanın intensivliyində əhəmiyyətli fərqlərin mövcud olduğunu göstərmişdir. Bu fərqlər əsasən “öz qrupunun legitimləşdirilməsi” və “digər qrupun delegitimləşdirilməsi” prinsiplərinə əsaslanan ideoloji qütbləşmə modelinə uyğun şəkildə təşkil olunur. Nəticələr xəbər diskursunun səthi olaraq neytral görünməsinə baxmayaraq, onun daxilində sistemli praqmatik yönləndirmə və ideoloji çərçivələmə mexanizmlərinin fəaliyyət göstərdiyini təsdiqləyir (İmanova, 2024, s. 129).

3.1. İdeoloji kvadrat və “Biz vs. Onlar” modelinin analizi

Empirik materialın təhlili daxili qrupun (in-group) müsbət təqdimatı və xarici qrupun (out-group) neqativləşdirilməsi prosesində spesifik leksik və sintaktik mexanizmlərin intensiv şəkildə tətbiq olunduğunu ortaya qoymuşdur. Xüsusilə, hadisələrin pozitiv və ya neqativ çərçivələnməsi qrammatik seçimlər, fel növləri, agentin görünürlük dərəcəsi və emosional konnotasiyalı leksika vasitəsilə sistemli şəkildə tənzimlənir. Analiz nəticələri göstərir ki, “öz tərəf”ə aid hadisələr təqdim edilərkən passiv konstruksiyalar, nominalizasiya və şəxssizləşdirilmiş sintaktik strukturlar daha çox üstünlük təşkil edir. Bu strategiya hadisənin icraedici subyektini gizlədərək məsuliyyətin qeyri-müəyyənləşdirilməsinə və emosional təsirin zəiflədilməsinə xidmət edir. Məsələn, “mülki itkilər baş verdi” tipli konstruksiyalar konkret agentini göstərmədən hadisəni strukturlaşdırır və məsuliyyətin diskursiv şəkildə diffuziyasına səbəb olur (Koller, 2021). Bunun əksinə olaraq, “digər tərəf”ə aid fəaliyyətlər daha çox aktiv sintaktik strukturlar və açıq agentlik markerləri ilə təqdim olunur. Bu kontekstdə rəqib aktorlar yüksək dərəcədə agentləşdirilmiş formada təqdim edilərək aqressiv, təhlükəli və legitimliyi şübhə doğuran subyektlər kimi çərçivələnir. Xüsusilə “hücum etmək”, “təhdid yaratmaq”, “pozmaq” və “məhv etmək” kimi yüksək neqativ semantik yükə malik feillərin sistemli istifadəsi müşahidə olunmuşdur.

Bu tapıntılar göstərir ki, ideoloji qütbləşmə yalnız məzmun səviyyəsində deyil, həm də qrammatik struktur, sintaktik təşkilatlanma və leksik-semantik seçimlər vasitəsilə diskursiv şəkildə istehsal olunur. Beləliklə, media diskursu “biz/onlar” qarşılıqlı sadəcə təsvir etmir, eyni zamanda onu aktiv şəkildə konstruksiyaya edir və təkrar istehsal edir.

Korpus daxilində linqvistik asimetriya və manipulyativ diskurs strategiyaları

Korpus analizi nəticəsində media diskursunda “biz” və “onlar” qrupları arasında sistemli linqvistik asimetriya və ideoloji yönləndirməyə xidmət edən bir sıra manipulyativ dil mexanizmləri müəyyən edilmişdir. Bu mexanizmlər sintaktik struktur, leksik seçim və praqmatik funksiya baxımından fərqli şəkildə realizə olunur və diskursun ideoloji çərçivələnməsini gücləndirir. Aşağıdakı cədvəldə əsas dil mexanizmləri, onların “biz” və “onlar” qrupları üzrə funksional istifadəsi və korpus daxilində rastgəlmə tezlikləri sistemləşdirilmişdir:

Cədvəl 1

Korpus daxilində linqvistik asimetriya və manipulyativ dil mexanizmləri

Dil mexanizmi	“Biz” tərəfi üzrə istifadə xüsusiyyəti	“Onlar” tərəfi üzrə istifadə xüsusiyyəti	Rastgəlmə tezliyi (%)
Passiv konstruksiyalar	Məsuliyyətin gizlədilməsi və hadisənin agentsizləşdirilməsi məqsədilə intensiv istifadə olunur	Nisbətən az istifadə olunur	34%
Nominalizasiya	Hadisələrin abstraktlaşdırılması və agentin diskursiv olaraq silinməsi	Məhdud istifadə olunur	27%
Aktiv fellər	Daha yumşaq, neytral və ya legitimləşdirici çərçivədə təqdim olunur	Aqressiv, birbaşa və yüksək agentliklə vurğulanır	41%
Emosional leksika	Müdafiə, legitimlik və rasionallaşdırma çərçivəsində formalaşır	Təhlükə, konflikt və aqressiya çərçivəsində intensivləşir	46%
Evfemizmlər	Öz tərəfin neqativ fəaliyyətlərinin yumşaldılması və neytrallaşdırılması üçün istifadə olunur	Demək olar ki, istifadə olunmur	22%

Dil mexanizmi	“Biz” tərəfi üzrə istifadə xüsusiyyəti	“Onlar” tərəfi üzrə istifadə xüsusiyyəti	Rastgəlmə tezliyi (%)
Disfemizmlər	Məhdud və nəzarətli şəkildə tətbiq olunur	Qarşı tərəfin demonizasiyası və neqativ çərçivələnməsi üçün intensiv istifadə olunur	31%

Əldə olunan nəticələr göstərmişdir ki, ideoloji qütbləşmə yalnız məzmun səviyyəsində deyil, həm də qrammatik struktur, sintaktik təşkilatlanma və semantik seçimlər vasitəsilə sistemli şəkildə qurulur. Beləliklə, “Biz vs. Onlar” modeli media diskursunda ictimai şüurun istiqamətləndirilməsi və siyasi reallığın manipulyativ şəkildə təqdim olunması üçün əsas koqnitiv çərçivələrdən biri kimi çıxış edir. Bundan əlavə, müəyyən edilmişdir ki, analitik və redaksiya məqalələrində ideoloji qütbləşmə xəbər janrı ilə müqayisədə daha yüksək intensivlik nümayiş etdirir. Xüsusilə opinion və editorial tipli mətnlərdə emosional yüklü leksikanın, metaforik konstruksiyaların və qiymətləndirici ifadələrin tezliyi təxminən 1.7 dəfə daha yüksək olmuşdur. Bu isə göstərir ki, interpretativ media janrları auditoriyanın emosional və ideoloji istiqamətləndirilməsində daha güclü manipulyativ potensiala malikdir.

3.2. Siyasi diskursda dominant konseptual metafora modelləri və koqnitiv xəritələmə

Koqnitiv-semantik analiz göstərir ki, müasir siyasi media diskursu mürəkkəb geosiyasi prosesləri, iqtisadi böhranları və beynəlxalq münasibətlərdəki qarşıdurmaları daha anlaşılan və emosional baxımdan təsirli formada təqdim etmək üçün konseptual metafora mexanizmlərindən sistemli şəkildə istifadə edir. Lakoff və Johnson-un Konseptual Metafora Nəzəriyyəsinə əsasən, abstrakt siyasi reallıqlar daha konkret və gündəlik təcrübəyə əsaslanan koqnitiv domenlər vasitəsilə strukturlaşdırılır.

Korpus analizi metaforik xəritələmələrin üç əsas dominant model ətrafında cəmləşdiyini göstərmişdir. Bu modellər yalnız dilin üslubi elementi deyil, eyni zamanda auditoriyanın siyasi reallığı qavrama çərçivəsini formalaşdıran güclü koqnitiv strukturlar kimi fəaliyyət göstərir.

1. Siyasət/diplomatiya müharibədir

Ən yüksək tezliklə müşahidə olunan metafora modeli “siyasət müharibədir” konseptual çərçivəsidir. Təhlil göstərir ki, diplomatik danışıqlar, iqtisadi razılaşmalar və beynəlxalq sanksiyalar belə hərbi leksikon və konflikt semantikasını vasitəsilə çərçivələnir. Bu isə siyasi proseslərin qarşıdurma və rəqabət məntiqi əsasında qavranılmasını gücləndirir. Korpusda müəyyən edilmiş əsas metaforik ifadələrə aşağıdakılar daxildir: “sanksiya cəbhəsi”, “iqtisadi hücum əməliyyatı”, “ ritorik atışma”, “diplomatik arsenal”, “geosiyasi savaşı” və “məlumat müharibəsi”. Bu modeldə “mənbə domeni” (source domain) hərbi qarşıdurma, “hədəf domeni” (target domain) isə diplomatiya, iqtisadiyyat və beynəlxalq münasibətlərdir. Belə xəritələmə nəticəsində siyasi hadisələr “davamlı təhlükə” və “rəqabət mühiti” kimi çərçivələnir, bu isə “biz/onlar” ikili qarşıdurmasını gücləndirir. Koqnitiv baxımdan bu metafora modeli rəşional analizdən çox emosional interpretasiyanı aktivləşdirir və siyasi opponentin avtomatik şəkildə təhlükə aktoru kimi qavranılmasına şərait yaradır. Nəticədə kompromis və dialoq ehtimalı diskursiv olaraq zəiflədir.

2. Dövlət canlı orqanizmdir

İkinci dominant metafora modeli dövlətlərin və siyasi sistemlərin canlı orqanizm kimi konseptuallaşdırılmasıdır. Bu çərçivədə siyasi və iqtisadi strukturlar insan bədəni və bioloji proseslər vasitəsilə izah olunur. Korpusda müşahidə olunan ifadələrə “Avropanın zəifləyən ürəyi”, “iqtisadiyyatın iflici”, “ittifaqın can çəkişməsi”, “siyasi sistemin xərçəng şişi”, “demokratiyanın nəfəs ala bilməməsi” və “siyasi orqanizmin çöküşü” kimi nümunələr daxildir.

Bu modeldə “mənbə domeni” insan biologiyası, “hədəf domeni” isə dövlət idarəçiliyi və beynəlxalq sistemlərdir. Xüsusilə “xəstəlik” metaforaları müəyyən siyasi aktorların delegitimləşdirilməsi və təhlükə kimi çərçivələnməsi funksiyasını yerinə yetirir. Koqnitiv səviyyədə bu metaforalar qorxu, iyrənmə və təhlükə hissələrini aktivləşdirir, nəticədə müəyyən aktorların “müalicə edilməli problem” kimi qəbul olunması diskursiv şəkildə legitimləşdirilir.

3. Siyasi proses oyundur/teatrdır

Üçüncü dominant model siyasi hadisələrin oyun, teatr və səhnə metaforaları vasitəsilə təqdim edilməsidir. Bu çərçivədə qlobal münafişlər və diplomatik proseslər strateji oyun və ya performativ səhnə kimi təsvir olunur. Korpusda “pərdəarxası sövdələşmələr”, “geosiyasi gediş”, “siyasi ssenari”, “Vaşinqtonun növbəti addımı”, “beynəlxalq səhnədə rol bölgüsü” və “diplomatik tamaşa” kimi ifadələr müəyyən edilmişdir. Bu modeldə “mənbə domeni” oyun və teatr konseptləri, “hədəf domeni” isə siyasi və beynəlxalq proseslərdir. Bu çərçivələmə nəticəsində ciddi siyasi hadisələr estetikləşdirilir və tamaşa xarakteri qazanır. Koqnitiv təsir baxımından bu metafora modeli auditoriyanın hadisələrə aktiv vətəndaş mövqeyindən deyil, passiv müşahidəçi mövqeyindən yanaşmasına səbəb olur. Beləliklə, sosial məsuliyyət hissi zəifləyir və siyasi proseslər “strateji oyun” kimi normallaşdırılır.

Müzakirə

Aparılan tədqiqatın empirik və nəzəri nəticələri göstərir ki, media diskursunun təhlilində koqnitiv dilçilik, siyasi dilçilik və kritik diskurs analizinin integrativ tətbiqi latent ideoloji yönləndirmə və institusional güc münasibətlərinin aşkara çıxarılmasında yüksək metodoloji effektivliyə malikdir. Əldə olunan nəticələr Teun van Dijk-in sosiokoqnitiv modelinə əsaslanan diskurs nəzəriyyəsinə empirik səviyyədə təsdiqlənməklə yanaşı, onu genişləndirir və media dilinin sosial nəzarət və ideoloji reproduksiya mexanizmi kimi fəaliyyətini daha aydın şəkildə nümayiş etdirir. Tədqiqat göstərir ki, media mətnlərindəki dil vahidləri təsadüfi kommunikativ seçimlər deyil, ictimai şüurun strukturlaşdırılması və kollektiv idrak modellərinin yönləndirilməsi üçün sistemli şəkildə təşkil olunmuş diskursiv strategiyalardır. Bu yanaşma ənənəvi struktur dilçilik çərçivələrindən fərqli olaraq, leksik və sintaktik seçimlərin yalnız üslubi funksiyaya malik olmadığını, eyni zamanda koqnitiv reallığın formalaşmasında aktiv rol oynadığını ortaya qoyur.

Lakoff və Johnson-un konseptual metafora nəzəriyyəsinə uyğun olaraq müəyyən edilmişdir ki, metaforik konstruksiyalar auditoriyanın hadisələri interpretasiya etmə çərçivəsini formalaşdıran əsas koqnitiv strukturlar kimi çıxış edir. Oxucu media diskursunu qəbul edərkən bu çərçivələr daxilində düşünməyə yönləndirilir və nəticədə alternativ interpretasiya imkanları məhdudlaşır. Beləliklə, media tərəfindən təqdim edilən ideoloji model dominant koqnitiv reallıq kimi institutionallaşır.

Empirik analizlər xüsusilə “xəstəlik”, “təhlükə” və “təbii fəlakət” metaforalarının sistemli və yüksək intensivliklə istifadə olunduğunu göstərmişdir. “Virus”, “xərçəng”, “epidemiya”, “miqrant seli” və “siyasi sunami” kimi metaforik konstruksiyalar siyasi aktorları təhlükəli və qeyri-legitim subyektlər kimi çərçivələyərək auditoriyada qorxu və təhlükə qavrayışını gücləndirir. Bu isə emosional reaksiyaların rəşional siyasi analiz üzərində üstünlük qazanmasına səbəb olur və müəyyən aktorların sosial və siyasi sistemdən kənarlaşdırılmasını diskursiv şəkildə legitimləşdirir. Bu nəticələr göstərir ki, media diskursu yalnız informativ funksiya daşımır, eyni zamanda siyasi və sosial reallığın aktiv şəkildə yenidən istehsal olunduğu ideoloji bir sahə kimi çıxış edir. Bundan əlavə, manipulyativ diskurs strategiyalarının yalnız qlobal media institutlarına deyil, həm də regional və lokal media strukturlarına xas olması müəyyən edilmişdir. Bu isə sosiokoqnitiv çərçivələmə mexanizmlərinin universal xarakter daşdığını göstərir.

Nəticə

Əldə olunan nəticələr müasir media mühitində obyektivlik və neytrallıq haqqında ənənəvi yanaşmaların yenidən nəzərdən keçirilməsinin vacibliyini ortaya qoyur. Rəqəmsal informasiya mühitində diskursun ideoloji yükünün daha gizli və çoxqatlı formalarda təzahür etməsi auditoriyanın media savadlılığı və tənqidi düşünmə bacarıqlarının inkişafını zəruri sosial ehtiyac kimi aktuallaşdırır.

4.1. Tədqiqatın məhdudiyyətləri və gələcək perspektivlər

Hər bir empirik tədqiqatda olduğu kimi, bu araşdırmanın da müəyyən metodoloji və struktur məhdudiyyətləri mövcuddur. Bu məhdudiyyətlərin qeyd olunması nəticələrin interpretasiya çərçivəsini dəqiqləşdirmək və elmi obyektivliyi təmin etmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Birinci məhdudiyyət tədqiqat korpusunun əsasən yazılı media materialları (onlayn xəbər mənbələri, analitik məqalələr və rəsmi bəyanatlar) üzərində qurulması ilə bağlıdır. Bu səbəbdən vizual və audiovizual diskurs elementləri, o cümlədən televiziya çıxışları, sosial media videoları və multimodal propaganda materialları təhlil xaricində qalmışdır.

İkinci məhdudiyyət tədqiqatın 2024–2026-cı illərlə məhdudlaşdırılmış temporal çərçivəsidir. Bu işə media diskursunda uzunmüddətli tarixi dəyişikliklərin və ideoloji transformasiyaların diaxron analizini məhdudlaşdırır. Gələcək tədqiqatlar daha geniş zaman kəsiyini əhatə etməklə diskursiv dəyişmə dinamikasını daha sistemli şəkildə izah edə bilər.

Müasir rəqəmsal media mühitinin multimodal xarakteri nəzərə alındıqda, diskurs artıq yalnız verbal komponentlərlə məhdudlaşmır. Mətn, vizual elementlər, rəng kodları, qrafik struktur, musiqi və video materiallar vahid semiotik sistem daxilində fəaliyyət göstərir və bu da manipulyativ təsirin gücünü artırır. Bu baxımdan gələcək tədqiqatlarda Gunther Kress və Theo van Leeuwen tərəfindən inkişaf etdirilmiş vizual semiotik analiz və multimodal diskurs analizi yanaşmalarının tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu yanaşmalar media manipulyasiyasının yalnız verbal deyil, eyni zamanda vizual və multimodal səviyyələrdə necə qurulduğunu daha dərin şəkildə izah etməyə imkan verə bilər.

Bundan əlavə, süni intellekt əsaslı təbii dil emalı (NLP), korpus linqvistikası və böyük verilənlər analitikası metodlarının tətbiqi media diskursunda manipulyativ strategiyaların avtomatlaşdırılmış identifikasiyası üçün yeni elmi imkanlar yaradır. Bu istiqamət gələcək tədqiqatlarda daha geniş miqyaslı, müqayisəli və statistik əsaslı diskurs analizlərinə şərait yaradacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Avdagić, K. (2023). Power relations through CDA and systemic functional grammar. *ExELL*, 11(1), 63–98. <https://doi.org/10.2478/exell-2023-0007>
2. Cap, P. (2023). Taking stock of critical discourse research. *Heteroglossia*, 14, 155–178. <https://doi.org/10.34864/heteroglossia.issn.2084-1302.nr14.art9>
3. Charteris-Black, J. (2018). *Analysing political speeches: Rhetoric, discourse and metaphor*. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(2), 1229–1233. <https://doi.org/10.18492/dad.940720>
4. Fairclough, N. (2023). *Language and power* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315838250>
5. Ganz, A. (2024). Emotions and securitisation: A new materialist discourse analysis (case of Azerbaijan). *Security Dialogue*, 55(2). <https://doi.org/10.1177/13540661221151038>
6. Hart, C. (2023). Frames, framing and framing effects in cognitive CDA. *Discourse Studies*, 25(2), 247–258. <https://doi.org/10.1177/14614456231155071>

7. Hodge, R., & Kress, G. (2021). *Social semiotics and multimodal discourse*. Polity Press. <https://doi.org/10.1017/9781108966114>
8. İmanova, N. (2024). Media və diskurs. *İpək Yolu*, 2, 129–133. <https://doi.org/10.30546/1810-911X.2024.2.016>
9. Koller, V. (2021). Cognitive linguistics and ideology in media discourse. *Palgrave Macmillan*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-67845-2>
10. Kress, G. (2021). *Multimodality and social semiotics*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003093445>
11. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2020). *Reading images: The grammar of visual design* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003099850>
12. Lakoff, G. (2022). *Moral politics* (3rd ed.). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226827455>
13. Lakoff, G., & Johnson, M. (2020). *Metaphors we live by* (updated ed.). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226470997>
14. Machin, D. (2021). Visual semiotics and ideology in media discourse. *Critical Discourse Studies*, 18(4), 401–418. <https://doi.org/10.1080/17405904.2021.1888967>
15. Machin, D., & Mayr, A. (2023). *How to do critical discourse analysis* (3rd ed.). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781529786098>
16. Martin, J. R., & Rose, D. (2022). *Working with discourse*. Bloomsbury. <https://doi.org/10.5040/9781350173415>
17. O'Halloran, K. L. (2021). Multimodal discourse analysis. *Oxford University Press*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190459636.013.25>
18. Richardson, J. E. (2022). *Analysing newspapers*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-82498-8>
19. van Dijk, T. A. (2021). Socio-cognitive discourse analysis. *Discourse & Society*, 32(2), 123–145. <https://doi.org/10.1177/0957926520978473>
20. Wodak, R. (2023). *The politics of fear*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781529605849>